

Redactioneel

Abba, Abba Pater. Vergrotende en overtreffende trap? Abba Pater is de titel van een populaire cd van de paus; binnen een jaar waren er drie miljoen exemplaren van verkocht. Er is geen enkele reden te vermoeden dat de kopers van deze cd leeftijdgenoten van de paus zijn. Deze zomer begaven zich enkele honderdduizenden jongeren onder leiding van hun discman naar Rome om daar het jubeljaar te vieren, kennelijk niet definitief afgeschrikt door verhalen over kruistochten en over de imperialistische verstrengeling van politiek en religie in de geschiedenis van de katholieke kerk. En er zijn de laatste jaren vele populaire woningen boven in de toren van Babel: deze zomer was er in Toronto een enorme manifestatie van meer dan honderdduizend leden van de pinkstergemeente, en in Amsterdam verzamelden zich de volgelingen van Billy Graham, die zelf slechts per satelliet present was maar in de beste tradities wel een zoon afvaardigde.

De aantrekkingskracht die religie tegenwoordig op velen uitoefent, is te opvallend om haar tot een randverschijnsel te reduceren. Godsdienstsociologen en antropologen betogen al jaren dat de secularisatiethese, die beweert dat religieuze en irrationele motieven met het intreden van de moderniteit steeds meer uit het publieke leven zullen verdwijnen, niet in overeenstemming is met de ontwikkelingen van de laatste decennia. Er zou juist sprake zijn van een toenemende kracht van religieuze motieven, van het besef van toevalligheid, onbepaalbaarheid en irrationaliteit in de hedendaagse cultuur. Niet alleen in het privéleven zou religie terug van weggeweest zijn, maar juist ook als publiek verschijnsel: bijvoorbeeld via bovengenoemde manifestaties, via televisie en nieuwe media. En natuurlijk speelt religie in meer strikt politieke zin ook een rol in de vorm van fundamentalisme en hangt ze samen met nationalisme.

Hent de Vries, hoogleraar metafysica en wetenschappelijk directeur van het Instituut voor Cultuuranalyse (Universiteit van Amsterdam), thematiseert in zijn *Philosophy and the turn to religion* (John Hopkins University Press, 1999) de vermeende terugkeer van religie en haar nut en nadeel voor de filosofie. Volgens De Vries zou religie in deze tijd van multiculturalisme, globalisering en nieuwe media opnieuw relevant zijn en de filosofie zou daarom van haar concepten gebruik moeten maken om de meest dringende hedendaagse ethische en politieke vragen anders en beter te kunnen stellen en zelfs beantwoorden. Het boek beleeft inmiddels zijn tweede druk. In zijn vleiende woorden op de flaptekst schrijft Stanley Cavell dat *Philosophy*

and the turn to religion niet alleen met vrucht kan worden gebruikt door degenen die al van het belang van de onderwerpen die erin worden behandeld zijn overtuigd, maar ook door hen die een weg zoeken naar onderwerpen waarvan ze voelen dat ze die op afstand hebben gehouden. Zou daaruit spreken dat Cavell vermoedt dat filosofen religie verdringen, haar gedeeltelijk uit angst op een afstand neigen te houden? Dat is een uitdaging aan het adres van de filosofen, die sinds de Verlichting meestal menen dat religie juist een uitdrukking van angst en onvermogen is, die zij met rationelere denkbeelden kunnen verhelpen.

‘Adieu, a-dieu, à dieu.’ Taalspelletjes genoeg de laatste tijd. Ook in Hent de Vries’ *Philosophy and the turn to religion* en het dossier dat er in dit nummer van *Krisis* aan is gewijd. Er was veel publiek tijdens openbare debatten over dit boek, maar in de Nederlandse schrijvende pers is niet veel aandacht besteed aan De Vries’ weinig meeslepende en verkondigende stellingen over religie, geheel in tegenstelling tot wat vaak het geval is met theologiserende filosofen. Zou dat te maken kunnen hebben met het feit dat De Vries’ belangstelling uitgaat naar een religie zonder enige vorm van religiositeit, en dat we hier met een vorm van tegendraadsheid te maken hebben? De Vries vindt er geen doekjes om. Er vindt een wending naar religie plaats in de hedendaagse filosofie, die hij overigens wel voornamelijk tot de fenomenologie beperkt. Daarmee staat hij in een traditie van theoloog-filosofen die sinds de opkomst van de Verlichting steeds hebben geprobeerd een aparte afdeling voor het geloof tegenover de ratio te bewaren. De fenomenologie is niet voor niets al decennia de favoriet van deze filosofen. In zijn recent verschenen *Onbehagen in de filosofie* beschrijft Lolle Nauta de fenomenologie zelfs als de schokbreker in het seculariseringsproces. Tegendraads van De Vries is evenwel dat hij zich uitdrukkelijk niet schaart in de traditie waarin een vorm van geloof op de een of andere manier levend moet worden gehouden. Hij wijst juist op het belang van dode religieuze motieven in het archief van de monotheïstische religies. Een aardig contrast met het voorzichtige geluk van de theoloog-filosofen die menen dat door de revival van religiositeit in ieder geval iets van het oude geloof ‘gered’ zal kunnen worden naast de rationaliteit, al is het dan postmodern, consumentistisch, et cetera. Toch is het de vraag waarin De Vries’ afwijking van deze fenomenologische, theologische traditie nu precies ligt. Reden om zijn werk eens voor het voetlicht te slepen. *Krisis* vroeg reacties op *Philosophy and the turn to religion* van een historicus van het christendom, Burcht Pranger, een godsdienstfilosoof, Anton van Harskamp, een humanist, Harry Kunneman, en een verklaard atheïst, Herman Philipse.

De verheven gedachten worden in dit nummer gevolgd door een artikel over de dagelijkse praktijk van een Parijs’ experiment met methadonverstrekking aan drugsverslaafden. In haar bijdrage *Ode aan methadon* analyseert Emilie Gomart de ontologische vooronderstellingen en de handelingstheorie die verstopt zitten in uiteenlopende praktijken van (heroïne)verslavingszorg. Afzetpunt is het vertoog van verslavingsspecialisten die subjectiviteit als een essentieel menselijke eigenschap beschouwen, een eigenschap die uitsluitend in de omgang met andere mensen tot

rijping kan komen en die door de afhankelijkheid van drugs wordt uitgehouden. Daar-
tegenover stelt Gomart de constructivistische ideeën die in een bepaalde praktijk
van methadonverstrekking zijn vervat. In deze praktijk wordt subjectiviteit gedefi-
nieerd aan de hand van de 'weerstand' van de gebruiker, die de kans krijgt zich te
ontwikkelen en te stabiliseren dankzij de 'constructieve beperkingen' die de behan-
delaar aanreikt. Gomart laat zien hoe de behandelaars erin slagen de dichotomie van
menselijke vrijheid en bepaaldheid te overstijgen. Wat deze praktijk uiteindelijk
zichtbaar maakt, aldus Gomart, is het handelen van een 'onvrij subject'.

Constructie is ook een sleutelwoord in het tweede artikel dat u in deze Krisis aan-
treft. Pieter Boele van Hensbroek signaleert tegenstellingen tussen theorie en prak-
tijk in de constructie van collectieve identiteiten en maakt ze tot uitgangspunt van
een uiteenzetting over 'de Afrikaanse identiteit'. Zolang culturalisme en verhullen-
de ideologie worden vermeden kan een spreken over identiteit intellectueel en poli-
tiek echter toch renderen, zo luidt Boele van Hensbroeks stelling.

Ten slotte vindt u in dit nummer een impressie van Pieter Hoexum over Victory
boogie woogie van Mondriaan, en drie recensies.